

проф. д-р ФАНЯ ФИЛИПОВА

Регистриран одитор

Катедра „Счетоводна отчетност“, ИУ – Варна

Фаня Аспарухова Филипова е родена през 1964 г. в гр. Пловдив. През 1983 г. завършва Икономически техникум „В. Левски“ – гр. Пловдив, а след това през периода 1983 – 1987 г. е студентка във ВИНС „Д. Благоев“ – гр. Варна (днес Икономически университет), специалност „Счетоводна отчетност“. След завършване на висшето си образование една година работи като счетоводител в Завод за пишещи машини – гр. Пловдив, а от 1988 г. е редовен преподавател по счетоводство и контрол в ИУ – Варна, катедра „Счетоводна отчетност“. От 1996 г. е „доктор по икономика“ по научната специалност „05.02.07. Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност“ с тема на дисертационен труд „Проблеми на професионалната етика в счетоводството“. През периода 1999 – 2012 г. е доцент, а от 2012 г. е професор по счетоводство в ИУ – гр. Варна. Специализирала е в Института на дипломираните експерт-счетоводители от Англия и Уелс (Лондон, 1991 г.) и в Manchester Business School (Манчестър, 1993 г.) От 1994 г. е дипломиран експерт-счетоводител и член на Института на дипломираните експерт-счетоводители. Има около 170 публикации в областта на счетоводството и контрола.

ПОСОКИ НА РАЗВИТИЕ НА МСФО И НА БОРДА ЗА МСС

Резюме

Целта на настоящата публикация е да представи накратко настоящото състояние на Международните стандарти за финансово отчитане (МСФО)/Международните счетоводни стандарти (МСС), както и възможните посоки в тяхното развитие занапред. Критично се коментират концепциите и тенденциите, залегнали в последните, най-нови МСФО – МСФО 9 Финансови инструменти, МСФО 15 Приходи от договори с клиенти и МСФО 16 Лизинги, както и връзката им с концептуалната рамка на МСФО. Акцентира се върху набиращото сила и подкрепа решение на Борда за МСС от 2020 г. за създаване на Съвет за международни стандарти за устойчиво развитие (International Sustainability Standards Board, ISSB), както и действията на ЕС да създаде свои собствени – европейски стандарти за устойчиво развитие с помощта на Европейската група за финансово отчитане (European Financial Reporting Accountancy Group, EFRAG). Формират се изводи, свързани с необратимостта на процеса за разширяване на обхвата на корпоративната отчетност, включващ освен доминиращата финансова отчетност, така и все по-търсената от всички пазарни участници и заинтересовани лица – отчетност за социалните, екологичните и управленски (ESG) влияния и ефекти от дейността на компаниите. Изразява се разбирането, че измерването на ESG показатели (в голяма степен от които – традиционно – нефинансови) чрез финансови метрики е амбициозна, и все пак – още в началния си стадий, концепция. Но нейното утвърждаване категорично променя традиционните представи за счетоводството въобще, в т.ч. – и за финансовата отчетност.

Prof. FANYA FILIPOVA, PhD

Certified Public Accountant

University of Economics, Varna, Bulgaria

fanya_filipova@ue-varna.bg

IFRS AND IASB DIRECTIONS OF DEVELOPMENT***Summary***

The purpose of this research is to summarize the current state of International Financial Reporting Standards (IFRS)/ International Accounting Standards (IAS), as well as possible directions for their future development. Critically commented on the concepts and trends underlying the latest, most recent IFRS – IFRS 9 Financial Instruments, IFRS 15 Revenue from Contracts with customers and IFRS 16 Leases, as well as their relationship with the conceptual framework of IFRS. Emphasis is placed on the growing force and support of the decision of the IAS Board of 2020 to establish an International Board of Standards for Sustainable Development (ISSB), as well as the EU's actions to create its own - European standards for sustainable development with the help of EFRAG (European Financial Reporting Accountancy Group). Conclusions are formed related to the irreversibility of the process of expanding the scope of corporate reporting, including not only the dominant financial reporting, but also increasingly sought after by all market participants and stakeholders - reporting on social, environmental and governance (ESG) impacts and effects. from the activity of the companies. It is understood that the measurement of ESG indicators (largely of which - traditionally - non-financial) through financial metrics is an ambitious, and yet still in its infancy, concept. However, its affirmation definitely changes the traditional notions of accounting in general, incl. – and for financial reporting.

ПОСОКИ НА РАЗВИТИЕ НА МСФО И НА БОРДА ЗА МСС

1. Въведение (Introduction)

Критиките към финансовото счетоводство и въобще към финансовата отчетност не са от днес, но в периоди на обществени кризи (икономически, политически, здравни, екологични и др.), както и на бурни трансформации като настоящата – повсеместна дигитализация и стремеж към зелена икономика, те са особено остри. През последните години в специализираната литература е типично да се срещнат твърдения от рода: „Счетоводството губи фокуса си върху реалността“; „Бъдещето на счетоводството и оповестяването в един развиващ се свят: нужда от драматична промяна“; „Губят ли финансовите отчети своята релевантност?“, „Остарял ли е счетоводният баланс?“ „Дойде часът брандовете да се появят във вашия баланс“ (Entwistle, G., F. Phillips, 2003, с. 79). Авторите на подобни публикации аргументират своите провокативни въпроси и твърдения с цифри: например запазената марка (бренд) на „Coca cola“ се оценява на около 72,5 млрд. долара, което представлява 51% от пазарната ѝ капитализация. Подобна е ситуацията при компании като Nike, Hertz и др. (Entwistle, G., F. Phillips, 2003, с. 80). Тези стойности обаче липсват в счетоводните им баланси, тъй като брандовете в търговския смисъл на думата (вътрешно-генерираните брандове) не подлежат на счетоводно отчитане (освен ако не са външно-придобити чрез сделка), защото за тях липсва достоверна и надеждна оценка. Същото се отнася и до разходите за научна и развойна дейност и тези, свързани с инвестиране в човешкия капитал. В повечето случаи те се третират като счетоводен разход, но не и като актив. По своята същност те са подобни на нематериалните активи и появата им в баланса би приближила балансовата (счетоводната) до пазарната стойност на дадена компания. Но следва да се има предвид, че в концептуалната рамка, изготвена от Американския борд за финансово-счетоводни стандарти (FASB), е посочено, **че финансовото счетоводство не е създадено директно да измерва стойността на предприятието**. Следователно пазарните и счетоводните оценки не могат да съвпадат и оттук – в счетоводния баланс да се показват всички онези ресурси, които според пазара имат стойност, ценност, но не отговарят на счетоводните критерии и принципи за признаване на активи (и пасиви).

През последните години много специалисти отбелязват, че **липсва връзка между информацията, представена във финансовите отчети, и тази, от която се нуждаят инвеститорите и кредиторите (а и останалите заинтересовани ползватели)**. Някои

характеризират това като „липса на връзка между компаниите на новата икономика¹ и финансовата отчетност на старата икономика“ (Upton, W.S., 2001, с. iii). Основен упрек към финансовата отчетност е, че **тя не обхваща онези движещи стойността сили, които доминират в новата световна икономика (тази на 21 век).**

Специалистите формулират три причини, поради които счетоводството не е в крак с новата икономика (Upton, W.S., 2001, с. 3):

1. Традиционната финансова отчетност се фокусира върху способността на предприятието **да реализира** стойност от наличните активи и пасиви, т.е. нейният фокус е **миналото**. А новата парадигма във финансовата отчетност е тя да обхване и представи способността на предприятието **да създава** стойност **за в бъдеще**.
2. Важните стойностни стимули в новата икономика в голяма степен са нефинансови и не се представят във финансовите отчети. Но с усъвършенстване на системата за измерване следва да се създаде възможност инвеститорите и кредиторите да ги използват и сравняват помежду си. Сред водещите за инвеститорите и финансовите аналитици показатели се нареждат: пазарното нарастване на компанията и нейното устойчиво развитие, включително взаимодействията ѝ с околната среда и цялостната социална и екологична система; свободните ѝ парични потоци; качеството на фирменото управление; пазарният дял; резултатите от дейността на отделните бизнес сегменти; стратегическото направление и бизнес модели; капиталовите разходи; печалбите; приходите от нови продукти и изделия; влиянието на пазарните цени на стоките; производствените разходи; състоянието на производствените мощности; качеството на продукцията. За част от тях финансовите отчети дават информация, а за друга – не. И оттук възникват информационните разминавания и информационната неудовлетвореност на капиталовите участници, водещи до остри упреци към финансовата отчетност.
3. Значението на нематериалните активи е отличителна черта на новата икономика. Но в момента във финансовите отчети се представят главно нематериални активи, придобити отвън. Проблемът е как да се отчетат (и най-вече – оценяват) вътрешно-създадените нематериални активи.

¹ Като отличителни черти на новата икономика се сочат: знанията, интелектуалният капитал; използването на информационните технологии и интернет; засилване на ролята и размера на нематериалните активи; споделяне на знанията и нови форми на организация; глобализацията; повсеместната дигитализация.

Днес е безспорно, че динамичните промени и иновации в бизнес стратегиите и модели на компаниите превръщат утвърдените исторически граници на счетоводството в остарели и недостатъчно полезни. Затова все по-ясни стават отговорите на толкова дебатираните през последните 20-ина години въпроси в счетоводството:

1. Полезност (уместност) пред надеждност (верифицируемост) на счетоводната информация.

2. Предоставяне по счетоводен път на информация за пазарната стойност на компанията пред традиционната историческа стойност.

Независимо от носталгията на огромна част представители на консервативната счетоводна професия към традиционните финансови отчети последните стават все по-несвоевременни и с намаляваща важност (независимо от увеличаващия им се обем) за инвеститорите, за аналитиците и въобще – за преобладаващия кръг техни ползватели. **Драматичните промени в технологиите и в глобалната икономика променят финансовата отчетност:** проблемът на съвременния финансово-отчетен модел на представяне е как да стане по-уместен за инвеститорите (но и за останалите пазарни участници); как по-добре да отрази онова, което ръководството прави, за да генерира доход за компанията; кои са и как да се оценят и оповестят главните бизнес двигатели (драйвери), създаващи стойност за предприятието (но и за обществото).

В много отношения настоящият модел за финансово представяне е по-подходящ за произвеждащите икономики, а не толкова за икономики, базирани се върху извършване на услуги и създаване и прилагане на знания. Той измерва историческата цена на материалните активи, но игнорира ключови фактори за формиране на фирмената стойност като ноу-хаут и пазарния дял на компанията (Nally, D., 1999; Monaghan, P., 1999). Това кара редица специалисти да заключат, **че по този начин информацията във фирмените финансови отчети е непълна, дори неточна; дава неправилна представа за фирменото богатство и е с намаляваща уместност (полезност) за инвеститорите** (Nally, D., 1999; Monaghan, P., 1999).

Именно на горните критики се опитва да отговори Бордът за МСС чрез последните си реализирани проекти като МСФО 15, МСФО 16, МСФО 17; промените в Концептуалната рамка на МСС/МСФО; подобряване на оповестяването; проекта за управленски доклад, както и **чрез най-новата си инициатива – активно участие в разработване на Международни стандарти за устойчиво развитие.** Всичко това обяснява няколко много ясни тенденции, които характеризират посоката на развитие на Международните

стандарти за финансово отчитане през последните години, както и занапред, а именно:

1. Решително разширяване на обхвата (границите) на финансовото счетоводство чрез включване на нови отчетни обекти (традиционно възприемани като нематериални или неподлежащи на счетоводно отчитане).

2. Подчертана оценъчна насоченост (на база подходи, характерни за икономикса и финансите) на представяната счетоводна информация (за сметка на транзакционния подход), включително и спрямо директно нефинансово-измерими обекти.

3. Тясна връзка между финансовия отчет и другите компоненти (справки, доклади, информация) на корпоративната отчетност, като водещата цел е да се създава и оповестява адекватна информация относно **т. нар. устойчиво развитие на компанията.**

Целта на настоящото изследване е да очертае рамката, в която се развиват Международните стандарти за финансово отчитане (МСФО) през последните години, както и тенденциите в работата на Борда за международни счетоводни стандарти (БМСС). На базата на качествени изследователски подходи (анализ на съществуващата литература по въпроса и на изискванията на МСФО; наблюдение на работната програма на БМСС, както и на реални впечатления на автора, свързани с практическото прилагане на МСФО/МСС в България) се представят основните явления, които характеризират в момента и занапред посоката на развитие на МСФО и на Борда за МСС.

Ограничения на изследването са:

1. Не се коментират и анализират детайлно изискванията на посочените в изследването последни МСФО, а само някои от най-дискусионните в тях.

2. Твърде кратък е периодът на прилагане на тези нови стандарти (около 4 години – от 2018 насам), което би могло да даде отражение на направените изводи.

3. Създаването на Съвет за международни стандарти за устойчиво развитие с водещото участие на Борда за МСС е съвсем нов проект (март 2021 г.), поради което все още не биха могли обективно да се оценят резултатите от неговата работа.

4. Все още няма създадени Международни стандарти за устойчиво развитие, нито такива в рамките на ЕС, поради което единствено биха могли да се правят предположения и прогнози относно техния ефект и механизъм на действие.

2. Проблемни области, вероятни решения и бъдеща посока на развитие на МСФО и на Борда за МСС

Като водещи постижения в работата на Борда за МСС за последните 10 години (2011 – 2021 г.) бившият му вече председател Hans Hoogervorst обобщава (Hoogervorst, H., 03.06.2021):

1. актуализиране на Концептуалната рамка на МСФО/МСС, като един от най-съществените моменти в нея е формулиране на по-ясни принципи при оценяване на счетоводните обекти и изясняване на избора на счетоводна оценъчна база;

2. приемането на МСФО 15 *Приходи от договори с клиенти* и МСФО 17 *Застрахователни договори*, с които, според Hans Hoogervorst, се ограничава възможността за манипулиране признаването на приходи от страна на фирмения мениджмънт;

3. премахване на класифицирането на финансовите инструменти като налични за търгуване, което също ограничава възможността за манипулиране на финансовите резултати според мотивите на ръководството.

Горните три направления са насочени главно към подобряване на признаването и оценяването на счетоводните обекти при прилагане на МСФО/МСС.

През последните години Бордът за МСС активно работи и върху въпросите, свързани с подобряване на представянето (подобряване на структурата на 4 основни справки) и оповестяването във финансовите отчети (“the Better Communication initiative”), включително представяне на нефинансова информация в подобрения управленски доклад (доклад на ръководството – **Management Commentary**). Последният, според Борда за МСС, ще бъде изходна база за надграждане и разширяване на докладваната информация, свързана с устойчивото развитие на компаниите. Към момента този доклад е обогатен с изискването за оповестяване на информацията относно нематериалните активи на предприятието; неговия бизнес модел и особености, както и информацията за технологичния му капацитет, иновации и технологични приоритети. Очаква се, именно в управленския доклад, двата органа – Бордът за МСС и новият Съвет за международни стандарти за устойчиво развитие, да регламентират системата от показатели и друга информация, които следва компаниите да оповестяват по повод концепцията за устойчиво развитие.

Пътят на развитие на МСФО/МСС и резултатите от работата на Борда за МСС, разбира се, не се приемат еднозначно, като критиките и дискусиите продължават. САЩ и до момента не са въвели МСФО/МСС като задължителна счетоводна база. От друга страна, ЕС често имат мнение, различно от това на Борда за МСС, относно редица

стандарти, проекти и ревизии на съществуващите МСФО/МСС. И все пак следва да се подчертае, че повече от 140 страни по света въведоха МСФО/МСС през последните около 15 г. и до момента друга международно позната и призната система от стандарти за финансово отчитане не се е появила. **Въпреки това пътят до достигане на единна глобална система от счетоводни стандарти все още не е извървян, като през последните няколко години забавянето на този процес силно е повлияно от надигащите се вълни на национализъм, антиглобализъм, регионализъм.**

След 2014 г. Бордът за Международни счетоводни стандарти (IASB) публикува (и част от тях влязоха в сила) няколко нови, фундаментални за финансовата отчетност стандарти – МСФО 9 *Финансови инструменти*, МСФО 15 *Приходи от договори с клиенти*, МСФО 16 *Лизинги*, МСФО 17 *Застрахователни договори*, както и редица промени в съществуващите стандарти (МСС 1 *Представяне на финансовите отчети*, МСС 7 *Отчет за паричните потоци*, МСС 27 *Индивидуални финансови отчети* и др.). Посочените нови стандарти и промени са плод на дългогодишните усилия на Борда да даде адекватен отговор на отчетните проблеми, които финансовата криза от 2008 г. постави, както и на стремежа за подобряване на качеството на финансовите отчети, изготвени съобразно МСС/МСФО.

В настоящото изследване единствено се обобщават заложените концепции и идеи в част от така посочените по-горе стандарти, включително и в ревизията на концептуалната рамка на МСФО (2020 г.) Емпиричното тестване на тези въпроси е обект на няколко последователни публикации на автора в колектив (Филипова, Ф., В. Георгиев, Р. Петрова, А. Атанасов, Р. Маринова, 2020; Филипова, Ф., А. Атанасов, Р. Петрова, Р. Маринова, 2020; Filipova, F., A. Atanasov, R. Petrova, R. Marinova, 2021). **Генералният извод в тези изследвания е, че е налице подчертана сложност и в редица отношения – концептуално напълно нови отчетни подходи, характерни за последните публикувани от Борда стандарти като МСФО 9, МСФО 15 и МСФО 16.**

Обичайно най-големи разходи във връзка с новите МСФО правят компаниите, които трябва да ги прилагат. А пък ползите са за тези, които използват финансовата информация (различните външни потребители). Затова е редно Бордът за МСС да преценява баланса „разходи – ползи“, имайки ясна представа какво ще коства на прилагащите предприятия всеки нов стандарт или промяна и знаейки, че не те, а друг получава преобладаващата част от ползите на създаваната финансова информация. Разбира се, предприятията не бива да се оправдават с този принцип („разходи – ползи“) при опит да нарушат дадени МСФО. Редица проучвания, анализи и най-вече реалните факти от предприятията, прилагащи МСС/МСФО, сочат, че

въвеждането на новите МСФО 9, МСФО 15 и МСФО 16 е един твърде скъпо струващ процес, изразяващ се в:

- ✓ значими разходи за доработка на съществуващия софтуер (или покупка на нов), което да позволи въвеждането на новите изисквания на стандартите, свързани най-вече с: нов подход за отчитане на договори с клиенти; нов подход за обезценка на финансови инструменти; отчитане на оперативния лизинг като финансов и изчисляване на дисконтирана стойност на възникналите права и задължения по него;
- ✓ разходи по обучение на персонала относно новите изисквания на стандартите;
- ✓ разходи по информиране на всички заинтересувани от финансовата информация на компанията лица, относно промените и ефекта им върху основните финансови показатели;
- ✓ разходи и значимо време по прилагане на новите правила, включително относно оповестяване на информацията във финансовите отчети.

От друга страна, въвеждане на модели, подходи и правила в МСФО, които да доведат до счетоводни третирания, противоречащи на концептуалните основи на финансовото счетоводство и на самата Концептуална рамка, главно заради улеснение на определени потребители на финансова информация, както и поради по-лесната обработка на данните от финансовите отчети по пътя на изкуствения интелект, според автора на настоящето изследване, нямат нужното оправдание.

Решаването на въпроса за сложността на стандартите налага:

1. При разработване на МСФО действително (а не формално) да се изхожда от разбирането, че това са стандарти, чрез които се изготвят отчети с общо предназначение, а не правилата в тях да обслужват специфичните интереси на определена подгрупа потребители.
2. Да има ясно очертани, общо-приемливи граници относно обхвата на финансовото счетоводство и на самите финансови отчети. Непрестанните опити и действия на счетоводните законодатели и регулатори през последните 10 – 15 г. за необосновано и концептуално несъвместимо разширяване на техния обхват доведе до това, че голяма част от МСФО са сложна и неразбираема смесица от принципи и концепции, характерни както за счетоводството, но така и за финансите и управлението на риска (например модела на очакваната кредитна загуба); икономикса, финансовото планиране и

прогнозиране (възстановима стойност, дисконтирана стойност); мениджмънта (бизнес модел и бизнес дейности, сегментното отчитане), бизнесоценяването (например справедливата стойност), икономико-математическото моделиране и др.

Анализът на концепциите, заложи в по-новите МСФО 15, МСФО 9 и МСФО 16, показват, че Бордът за МСС дава приоритет на оценъчната цел, свързана с предоставяне на информация, служеща за прогнозиране на бъдещите парични потоци.

Следва подчертано да се обърне внимание, че с въвеждане на модела за очакваната кредитна загуба в МСФО 9 практически се търси начин директно да се извлече информация от финансовите отчети за прогнозиране и управление на макро-процеси, особено на финансовия сектор и на капиталовите пазари, и въобще – на глобалната икономика. Предполага се, че регулатори и законодатели (най-вече банкови) пряко чрез информацията от отчетите биха могли да взимат решения и да минимизират възможността за възникване на финансова криза. По този начин се оказва, че Бордът за МСС чрез свои отделни стандарти обслужва конкретните информационни нужди на определени групи потребители, което поставя въпроса: **дали въобще МСС/МСФО са отчети с общо предназначение?! Свръх сложните правила и модели в МСФО 9 и МСФО 16 задължително изискват използването на специализиран софтуер или промяна в съществуващия, което натоваарва с допълнителни (и то твърде значими по своя размер) разходи големите компании, като, разбира се, гарантира нови бизнес услуги за софтуерните и за консултантските (счетоводно-одиторските) компании. Правилата на МСФО 9 и МСФО 16 практически предоставят информация **според специфичните нужди на подкласове потребители.** Това от своя страна води до сериозни разходи и затруднения на предприятията, които следва да прилагат тези стандарти, а в същото време възникват сериозни конфликти с Концептуалната рамка на МСФО. Практически се оказва, че значителна част от работата на банковите регулатори, кредитните рейтингови агенции, компаниите, изготвящи финансови анализи, националната статистика, свързана с изготвяне на нужната им информация, **се извършва (поема) от самите предприятия – съставители на финансови отчети. Но всичко това е за сметка на неоправдана сложност и вътрешна концептуална противоречивост в правилата на МСФО.** Как обаче ще се гарантира, че тази свръх сложност и прекомерни усилия от страна на предприятията да приложат МСФО 9 и МСФО 16 няма да ги накара да търсят по-лесен и дори – формален начин за привидно спазване на правилата?**

В ревизираната Концептуална рамка няма промяна в дефинициите за разход, приход (освен отпадане на понятието

икономическа изгода в тях) и финансов резултат. Поради това възниква въпросът: не е ли налице явно концептуално противоречие между дефиницията за разход и за финансов резултат в Концептуалната рамка и възникващите разходи за обезценка на база модела на очакваната кредитна загуба, регламентирани в МСФО 9? На практика, чрез този нововъведен модел, текущо в счетоводния резултат се начисляват бъдещи предполагаеми, прогнозирани загуби. Нещо, което е в пълно противоречие с принципа на начисляването и с дефиницията за разход. Слабостите на новия подход за обезценка, както и концептуалната му компромисност се подчертават и от други автори, например Г. Николов (Николов, Г., 2017). Оказва се, че основната цел на новия подход е не да се постигне по-точна и вярна оценка на финансовите активи, а предприятията (най-вече финансовите институции) да формират колкото се може по-рано достатъчно резерви за покриването на загуби, когато последните възникнат. Това обаче коренно променя разбирането за текущ финансов резултат, неговото разпределение, включително подходите при заделянето на резерви.

Към момента работата на Борда за МСС, свързана с подобряването на комуникацията чрез финансовите отчети с обща цел, е насочена основно към структурата и формата на съставните части на тези отчети, а не към съдържанието им, което включва признаването и оценяването на счетоводните обекти. Последното Бордът постига по пътя на разработване на отделните стандарти. Ясното дефиниране на сборове (суми) и междинни суми е от изключително значение във връзка с дигитализацията на финансовите отчети и тяхната обработка и анализ чрез технологиите на изкуствения интелект. Лошата комуникация чрез оповестяването във финансовите отчети затруднява инвеститорите; възможно е тя да доведе до погрешни инвестиционни решения, а оттук – и до по-високи разходи за капитал за компаниите. Това накара Бордът за МСС да стартира инициативата си, свързана с подобряване на оповестяването във финансовите отчети през 2013 г. Тя цели:

1. чрез проекта за основните финансови отчети да се подобри структурата на четирите справки (с акцент върху отчета за всеобхватния доход и отчета за паричните потоци), което да улесни изчисляването на определени финансови показатели и оттук – подпомагане сравнимостта между предприятията;
2. чрез проекта, свързан с Инициативата за оповестяване, да се подобри съдържанието и полезността на пояснителните приложения (бележки) на финансовия отчет;
3. чрез проекта за МСФО таксономия да се реализира достъп до електронен формат на финансовите отчети, изготвени съгласно МСС/МСФО;

4. чрез проекта за Управленски коментар (Доклад за дейността) да се подобри и регламентира съдържанието на съпътстваща финансовите отчети информация.

Водещ извод, направен от Борда за МСС в резултат на анализа на мненията на специалисти от практиката, е, че ефективен начин за справяне с проблема за свръх оповестяването е по-обстойното дефиниране на понятието „значимост, същественост“ и неговото приложение при преценката от страна на съставителите относно полезната за оповестяване информация. Сложният въпрос обаче е как да се регламентира тази качествена характеристика на информацията в контекста на претендиращите за изградени върху принципно-базиран подход МСФО. Трудностите още повече нарастват, имайки предвид и факта, че често ръководството има свои мотиви да не оповести адекватно или въобще да не оповести определена съществена информация, а в същото време е налице определена разлика между степента и ефективността на контрола върху спазване на МСС/МСФО в различните страни. **Поради всичко това някои автори основателно заключават, че по отношение на изискванията за оповестяване е нецелесъобразно Бордът за МСС да прилага принципно-базиран подход** (Hellman, N. et.al, 2017, с. 5). Повечето от настоящите МСС и МСФО съдържат конкретни, специфични изисквания за оповестяване, а някои и формуирани по-принципно целите на оповестяването (напр. МСФО 7, МСФО 8; МСС 7). Но дори и при тази регламентация много от проучванията сочат, че предприятията не спазват в необходимата степен изискванията за оповестяване (както по-общите, така и специфичните). Затова е основателно опасението, че въвеждането на изцяло принципно-базиран подход относно оповестяването и предоставяне правото на съставителите сами да решават (формално от позицията на съществеността) каква специфична за предприятието информация да оповестят още повече би влошило проблема. Според автора на настоящето изследване полезното оповестяване във финансовите отчети в по-голяма степен би се постигнало при наличие на по-голям контрол от страна на одитни комитети, одитори, регулатори върху спазване конкретните изискванията за оповестяване (каквито следва да останат в МСС/МСФО). Разбира се, необходимо е Бордът за МСС внимателно да прегледа и редуцира (където е необходимо) конкретните изисквания за оповестяване в отделните стандарти. **Нужно е той да регламентира изисквания за оповестяване на информация, която може да се провери, контролира, одитира и то при спазване на баланса „разходи – ползи“.** Открит остава въпросът обаче как всичко това да стане, имайки предвид направената промяна в МСС 1 (в сила от 2016 г.), която позволява предприятието да не оповести дадена изисквана за оповестяване от определен стандарт информация, ако ръководството прецени, че тя е несъществена. Дали въобще при

оповестяването на предприятието следва да има право да преценява кое е съществено и кое не от минимално изискуемата информация, или това следва да е в правомощията единствено на регулаторите и одиторите?

През м. март 2021 г. Бордът за МСС публикува обръщение към всички заинтересовани лица за коментари и предложения относно планираната му работна програма в следващите 5 години (2022 – 2026 г.) (IASB, 2021). Целта на този документ е Бордът да се запознае с вижданията и предложенията на различните заинтересовани и компетентни лица и институции относно важни приоритети, които да заложи в своята работна програма; относно баланса между различните дейности (разработване на нови стандарти; последващ преглед и подпомагане правилното прилагане на съществуващите такива и работа по други дейности – например дигитализацията и стандартизиране на електронния формат на финансовите отчети; разработването на стандарти за устойчиво развитие; подобряване и развитие на стандартите за малки и средни предприятия). Сред предложените възможни проекти и проблемни области Бордът посочва: отчитането на разходите по заеми; на климатичните рискове; на стокови операции; операции с крипто валути; преустановени дейности и цели групи за продажба; дисконтовите норми; отрицателните лихвени проценти; нематериалните активи; данъците върху дохода; междинните отчети; оперативните сегменти; отчетни проблеми, свързани с принципа на действащото предприятие и др.

От 01.07.2021 г. Бордът за МСС вече се оглавява от нов председател – немецът Andreas Barckow, професионален счетоводител (Maurer, M., 01.07.2021). Същият доскоро е ръководил немския Борд за счетоводни стандарти и очакването е той да насочи усилията на Борда за МСС към разработване на правила за отчитане, представяне и оповестяване на крипто валути; отчитане ефекта от климатичните рискове; подобряване отчитането на нематериалните активи, правителствената помощ и финансирания и инфлационните процеси.

Разбира се, най-съществената, впечатляваща и с много въпросителни относно нейното бъдещо реализиране **е новата инициатива на Борда за МСС да участва активно в създаването на международни стандарти за устойчиво развитие**, като за целта той, заедно с подкрепата на Международната федерация на счетоводителите (IFAC), Международния комитет за интегрирана отчетност (IIRC), Международната организация на комисиите по ценни книжа (IOSCO), Американската комисия по ценни книжа (SEC), финансовите министри от G 7, Оксфордския университет и др., застана зад решението да създаде в рамките на фондацията си за МСФО и под нейно ръководство едноименен борд – International

Sustainability Standards Board (ISSB). За целта през м. април 2021 г. Бордът за МСС публикува два важни документа по този въпрос: становище на база отправления за публична дискусия от него документ през м. септември 2020 г. относно отчетността за устойчивото развитие (Consultation Paper on Sustainability Reporting) и проекто-документ относно предложения за промени в устава на Фондацията си с цел тя да включи в себе си и новия Съвет за международни стандарти за устойчиво развитие (International Sustainability Standards Board (ISSB), който да започне разработването на тези стандарти. Създаването на този орган назря като идея през последните няколко години поради липсата на единни, сравними, международно признати правила за изготвяне и оповестяване на информация, от която все повече се нуждаят не само инвеститорите, кредиторите, но и редица други пазарни участници; правителствата и въобще – обществото като цяло. Изключително много международни органи и неправителствени организации работят в посока на устойчивото развитие на планетата Земя, но всеки един от тях се насочва към отделни аспекти на този глобален и от жизнена важност процес. Амбицията на новия Съвет за международни стандарти за устойчиво развитие е на базата на значимата международна признатост, дългогодишен опит и безспорна експертиза в областта на финансовата отчетност на Борда за МСС да се създадат и единни международни стандарти за изготвяне и оповестяване на информация, свързана със стремежа за устойчиво развитие на компаниите и отгук – на планетата ни. Като най-належащ е проблемът за отчитане на ефектите, свързани с климатичните промени, които компаниите изпитват.

Според множеството изследвания през последните години на група американски учени от Harvard Business School², ръководени от проф. George Serafeim, е налице процес на „тиха революция сред счетоводната общност“ (Barker, R., R. Eccles, G. Serafeim, 2020). Последният е активно подкрепен от Борда за МСС и надеждата е да доведе до създаване на интегрирана корпоративна отчетност, в която на база единни правила да се представя и оповестява не само финансова, но и информация, свързана с устойчивото развитие на компанията, включително и влиянията в това отношение на компанията върху външната цялостна околна и обществена среда. Разработваният от няколко години в Harvard Business School проект, наречен „Инициатива на измерване и отчитане на влиянието“ (The Impact-Weighted Accounts Initiative (IWAI), се опитва да създаде методология за обхващане, измерване и отчитане в паричен измерител (чрез счетоводни сметки) на цялостното влияние, което съответната компания има (оказва) в социален и екологичен аспект. Според учените, участващи в проекта, около 100 големи компании вече измерват своето

² Вж. <https://www.hbs.edu/impact-weighted-accounts/Pages/default.aspx>

социално и екологично влияние по счетоводен (финансов път) или са в процес на подготовка за това, включително и група компании, които са членове на Алианса за балансиране на стойността (Value Balancing Alliance (VBA). Идеята е тази нова методология (чрез която би се постигнало създаване на информация за устойчивото развитие на компаниите) да се наблюдава и насочва от Борда за МСС и от очакваната структура – Съвет за международни стандарти за устойчиво развитие. **Разбирането е, че компании, които са по-успешни в устойчивото си развитие, ще бъдат по-атрактивни за инвеститорите. Финансовата отчетност и тази за устойчивото развитие ще бъдат взаимно свързани и следва да са напълно логически и методологично обвързани.** Например се очаква да настъпят сериозни промени в системата от показатели, на база на които ще бъдат оценявани и материално стимулирани фирменото ръководство и висшите служители, а именно: към доминиращите към момента финансови показатели ще се добавят и показатели за устойчиво развитие на компанията. Разбира се, работата на фондацията на МСФО и на Съвета за международни стандарти за устойчиво развитие ще се базира на натрупания до момента опит в областта на устойчивото развитие на редица организации като: SASB, GRI, CDP, Борда за стандарти за оповестяване на климатични въпроси (the Climate Disclosure Standards Board), IIRC (the International Integrated Reporting Council); на резултатите от проекта „Impact Management Project“; на опита и помощта на одиторската компания Deloitte; на Международния бизнес съвет към Световния икономически форум (the International Business Council of the World Economic Forum) и др. **Отчитането и оповестяването на ефектите, свързани с устойчивото развитие от страна на компаниите, е един от начините за запазване и подобряване на цялостната екосистема на планетата ни.** Значимите неблагоприятни промени в околната среда (на първо място – климатичните аномалии), свързани с дейността на хората и компаниите; нарастващото разслоение между бедни и богати нации и хора; напрежението в политически и икономически план, свързано с ограничеността на материални, природни, финансови и човешки ресурси, както и зачестилите напоследък здравни кризи и пандемии, включително произтичащите от тях в много заплашителни размери стрес и депресия, са ярките доказателства, че балансът на планета земя е сериозно нарушен и опасностите за нейното оцеляване са огромни. **Измерване на фирмените ефекти и влияния (и то чрез парична, финансова оценка) върху всеки един елемент на цялостната екосистема е основната цел на стандартите за устойчиво развитие.** Стойността, която създават компаниите, следва да включва не само нарастването на собствения капитал в полза на собствениците, но и онова, което те създават за всички останали участници (персонал, клиенти, трети лица), както и за обществото като цяло. Между известните компании, които се опитват да измерят и представят в

паричен измерител влиянията от своята дейност, свързани с устойчивото развитие, са: Puma, Levi Strauss, Novo Nordisk, Stella McCartney, TUI, Volvo, Dutch Railways, Coca Cola Company, Yves Roche, Dell, Vodafone, Hugo Boss, Solvay, Philip Morris International, Philips, Nestle, Novartis и др. **В основата на измерването на устойчивото развитие (т.е. на фирмените ефекти върху екологичните, социалните и управленските фактори) стои въпросът: как да се дефинира понятието „стойност“.**

ЕС от няколко години също работи активно върху проблема, свързан с предоставяне на информация от страна на компаниите, базирана на концепцията за устойчиво развитие. Основните направления на тези негови усилия са насочени към:³

1. създаване на международна платформа за устойчиви финанси (International Platform on Sustainable Finance (IPSF));
2. преглед и ревизия на Директивата относно нефинансовото докладване;
3. изготвяне от страна на European Financial Reporting Advisory Group (EFRAG) на стандарти за нефинансово докладване (стандарти за устойчиво развитие);
4. създаване на единен електронен формат за докладване, свързано с устойчивото развитие.

Директива 2014/95/EU, още наричана Директива за нефинансово докладване (the Non-Financial Reporting Directive (NFRD)), изисква определени големи компании в ЕС да оповестяват информация относно начина, по който те се справят с дефинирани социални, екологични проблеми и предизвикателства; проблеми, свързани с човешките права; антикорупционни практики; характеристики на управляващите корпоративни органи (пол, образование, опит и др.). През 2017 г. ЕС публикува препоръчителни ръководства относно докладването на нефинансова информация, свързана със социални и екологични въпроси, а през 2019 г. – препоръчителни ръководства относно оповестяване на информация, свързана с климата и климатичните рискове.

На 21.04.2021 г. Европейската комисия прие предложение за **нова Директива**, която да замести Директивата за нефинансово докладване, а именно – **Директива за корпоративното докладване относно устойчивото развитие** (Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD)).⁴ Целта ѝ е да обхване по-голям кръг докладващи

³ Вж. https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/company-reporting-and-auditing/companyreporting/corporate-sustainability-reporting_en

⁴ Към м. март 2022 г. тази Директива (CSRD) все още не е окончателно приета от ЕС, но се очаква скоро това да стане и до края на 2022 г. държавите – членки на ЕС, да я въведат в националното си законодателство.

компаниите⁵: освен големите, така също и регистрираните на регулирани пазари компании, като информацията за устойчиво развитие следва:

1. да е изготвена съгласно задължителни европейски (на ЕС) стандарти за устойчиво развитие;
2. да е одитирана;
3. да е в стандартизиран електронен формат, който да е достъпен и разпознаваем на европейските капиталови пазари.

Проектът за задължителни европейски (на ЕС) стандарти за устойчиво развитие е възложен на EFRAG и първата група от тези стандарти ЕС планира да публикува през м. октомври 2022 г.

Предвижда се задължителната информация, свързана с устойчивото развитие на компанията, да се представя в управленския доклад (доклада на ръководството) и тя да е както качествена, така и количествена; да е както прогнозна, така и ретроспективна (историческа) и да обхваща цялата фирмена верига за създаване на стойност в краткосрочен, средносрочен и в дългосрочен план. Информацията следва да почива на **принципа на двойната значимост („double materiality“)**, т.е. да обхваща влиянията и ефектите относно устойчивото развитие не само за самата компания и нейните собственици, **но и за всички останали заинтересовани лица; за обществото като цяло.**

В плановете на ЕС относно корпоративното докладване на информация за устойчивото развитие е декларирано намерението изискванията за изготвяне на тази информация да са съобразени с международния опит в това отношение, **но като ЕС си запазва правото да въвежда и свои собствени изисквания, изхождайки от своята регионална и съюзна политика, и особено от пакета си от мерки и програми, свързани с устойчивите финанси (the EU Sustainable Finance package) и т.нар. зелена сделка (the European Green Deal), които са в контекста на целите на ЕС за устойчиво развитие (the UN Sustainable Development Goals (SDGs)).**

Относно действията на ЕС в областта на създаване на стандарти за устойчиво развитие и тези на Борда за МСС се появиха и редица критични мнения, които противопоставят тези два органа. Така например, според Carol Adams (Adams, C., 9.03.2021) ЕС има по-правилен подход относно изготвянето на информация за устойчиво развитие в сравнение с Борда за МСС. Като преимущества на ЕС в това отношение цитираният автор сочи: планирания по-широк кръг потребители; по-голям и пълнен обхват на докладване; въвеждане на принципа на двойната значимост (както за компанията и нейните

⁵ Очакването е обхватът на тези компании от около 11 600 понастоящем да нарасне на около 50 000, включително чуждестранни дъщерни дружества, регистрирани в ЕС.

собственици, така и за всички други заинтересовани лица). Carol Adams достига до крайната оценка, че подходът на Борда за МСС относно стандартите за устойчиво развитие въобще няма да спомогне за докладване на информация по този въпрос! При условие че към момента (началото на 2022 г.) нито Бордът за МСС⁶, нито ЕС са публикували своите стандарти за докладване на информация за устойчиво развитие, подобни оценки са твърде прибързани и те са доказателство за силните тенденции на регионализъм и антиглобализъм, характерни за последните няколко години.

Пазарната стойност на компанията е пряко обвързана с нейното устойчиво развитие. Все по-значима роля за определяне на фирмената стойност имат нематериалните активи като: уменията и потенциалът на персонала; фирмената репутация и бранд; клиентската маса и взаимоотношения, както и тези с доставчиците. А те от своя страна са силно зависими от устойчивото развитие както на самата компания, така и на микро- и макросредата. **Следователно успешното развитие на компаниите и нарастването на тяхната стойност и атрактивност за инвеститорите налагат те да управляват ефективно факторите, водещи до устойчиво развитие.** С цел по-добро информироване на заинтересованите лица относно факторите, оказващи значимо влияние върху създаването на фирмената стойност и устойчивото развитие на компанията, през месец май 2021 г. Бордът за МСС публикува за обсъждане ревизия на своето изявление относно **съдържанието на управленския коментар (доклада за дейността), което бе от 2010 г.** Особено впечатление правят изискванията, свързани с публикуване на информация относно ключовите фактори за устойчиво развитие като:

1. фирмения бизнес модел;
2. управленската стратегия за устойчиво поддържане и развитие на фирмения бизнес модел;

⁶ В хода на разработване на настоящето изследване, и по-конкретно – на 31.03.2022 г., Съветът за международни стандарти за устойчиво развитие (ISSB) публикува за обществено обсъждане своите първи два международни стандарта за устойчиво развитие (Exposure Draft IFRS S1 General Requirements for Disclosure of Sustainability-related Financial Information; Exposure Draft IFRS S2 Climate-related Disclosure, <https://www.valuereportingfoundation.org/news/issb-communicates-plans-to-build-on-sasbs-industry-based-standards/>). Очакването е до края на 2022 г. след обсъждане и евентуални корекции тези стандарти да бъдат окончателно приети. Първият проекто-стандарт за устойчиво развитие IFRS S1 дефинира общите принципи и изисквания за оповестяване на финансова информация, свързана с устойчивото развитие. Това налага оповестяване на значимите рискове и възможности, свързани с устойчивото развитие. Финансовата информация, свързана с устойчивото развитие, следва да се фокусира върху фирменото управление, стратегия и риск мениджмънт, както и върху показателите и целите, които компанията използва за отчитане и контрол на рисковете и възможностите, свързани с устойчивото развитие. Вторият проекто-стандарт за устойчиво развитие IFRS S2 Оповестяване, свързано с климата, изисква оповестяване на информация, свързана с климатичните рискове и възможности – както физически (материални), така и тези, свързани с прехода, характерни за предприятието.

3. ресурсите на компанията и нейните взаимоотношения;
4. рисковете, на които е изложена компанията;
5. околната среда, в която функционира компанията;
6. финансовото състояние и финансови резултати от дейността.

Обектите от 1 до 3 и 5 в най-голяма степен се състоят от нематериални активи, които при настоящата концептуална рамка на МСФО не биха могли да се признаят като такива и поради това не се съдържат в счетоводните баланси (отчетите за финансовото състояние) на компаниите. А обект 4 носи някои от характеристиките на пасивите, но към момента е трудно рисковете, на които е изложена компанията текущо и в по-дългосрочен план, да бъдат надеждно измерени и признати във финансовия отчет. **Обаче очакването на автора е, че в близките 5 – 10 години традиционно консервативните граници на финансовото счетоводство ще бъдат категорично разширени и тези обекти (от 1 до 5) по един или друг начин, измерени с паричен измерител, ще се появят във фирмените финансови отчети.**

3. Заключение (Conclusion)

Анализът на резултатите от работата на Борда за МСС през последните години сочи, че:

1. Налице е необратим процес на разширяване на обхвата (границите) на финансовото счетоводство.
2. Все по-доминиращ е оценъчният подход при изготвяне на МСФО, за сметка на транзакционния. Това води до въвеждане на сложни, традиционно нехарактерни за финансовото счетоводство модели за оценка.
3. МСФО стават все по-сложни и скъпоструващи за прилагане от страна на компаниите, което носи риск от формално, дори неправилно прилагане.
4. За да запази своята роля и влияние, както и за да подобри полезността на финансовите отчети, базирани на МСС/МСФО, Бордът за МСС е принуден да се коалира и активно да участва в разработването на Международни стандарти за устойчиво развитие, чрез които да се подобри корпоративната отчетност.

Анализът на постигнато до момента в областта на информацията за устойчиво развитие и нейното корпоративно докладване сочи приоритетно използване на нефинансови метрики. Но прогнозата на автора е, че в близкото бъдеще тази информация ще се монетаризира. Колкото и това да ни отдалечава от класическата представа какво е обект на счетоводно отчитане и на какви принципи се базират

счетоводните оценки. Исторически погледнато металните и хартиени пари бяха заместени от чекове; от дебитни и кредитни карти, а днес и от електронни пари. Трансформациите в счетоводството (колкото и да не се харесват на част от прагматичната счетоводна общност, включително и на автора) неминуемо следват посоките, в които се развиват бизнесът и водещите играчи в него; както и промените в обществото и в заобикалящия свят. Счетоводството е принудено да отхвърли (или поне в определена степен да загърби) столетните си парадигми, **за да запази и засили ползата от съществуването на счетоводната функция, както и нейната разширяваща се и променяща се роля.**

Библиографска справка:

1. Николов, Г. (2017) Концептуален анализ на новия модел на очакваните загуби за обезценка на финансови активи, Списание на ИДЕС, бр. 02/2017, година XXI, www.ides.bg/media/1442/02-2017-georgi-nikolov.pdf, с. 1 – 19.
2. Филипова, Ф., В. Георгиев, А. Атанасов, Р. Петрова, Р. Маринова. (2020) Ефекти от прилагането на МСФО 15 Приходи от договори с клиенти в част от българските предприятия за периода 2017 – 2018 година. ИДЕС: Електронно списание, София: ИДЕС, 24, 2020, с. 1 – 2, с. 1 – 16; с. 1 – 20.
3. Филипова, Ф., А. Атанасов, Р. Петрова, Р. Маринова. (2020) Новите МСФО 9 и МСФО 16: предизвикателства и ранни ефекти от прилагането им в част от българските предприятия за периода 2017 – 2018 година (*The New IFRS 9 and IFRS 16: Challenges and Early Effects of Their Application in Part of Bulgarian Companies for The Period 2017 – 2018*). Годишник на ИДЕС (ICPA Yearbook), София: ИДЕС, 2020, с. 1 – 34.
4. Abhayawansa S and Adams. (2021) CA Lessons from COVID-19: A conceptual framework for non-financial reporting inclusive of risk management. *Meditari Accountancy Research*. DOI 10.1108/MEDAR-11-2020-1097, *Accounting for Sustainability (A4S) (2021) Navigating the Reporting Landscape*, <https://www.accountingforsustainability.org/content/dam/a4s/corporate/home/KnowledgeHub/Guide-pdf/Navigating%20the%20Reporting%20Landscape.pdf.downloadasset.pdf>, 1 – 19.
5. Adams CA, Alhamood A, He X, Tian J, Wang L. and Wang Y. (2021) *The Double-Materiality Concept: Application and Issues*, Global Reporting Initiative. Pro bono contribution, 1 – 11.
6. Adams CA, 2020. *Sustainable Development Goal Disclosure (SDGD) Recommendations: Feedback on the consultation responses*, published by ACCA, IIRC and WBA. ISBN-978-1-898291-33-6, <https://www.icas.com/professional-resources/sustainability/sustainable-development-goals/feedback-on-sdg-disclosure-recommendations>, 1 – 12.
7. Adams CA. (2017a) *Conceptualising the contemporary corporate value creation process*, *Accounting Auditing and Accountability Journal* 30(4), 906 – 931.
8. Adams CA. (2017b) *The Sustainable Development Goals, integrated thinking and the integrated report*, IIRC and ICAS. ISBN 978-1-909883-41-3, 1 – 52.

9. Adams CA, with Druckman PB, Picot RC. (2020) *Sustainable Development Goal Disclosure (SDGD) Recommendations*, published by ACCA, Chartered Accountants ANZ, ICAS, IFAC, IIRC and WBA. ISBN: 978-1-909883-62-8, 1 – 12.
10. Adams CA and Abhayawansa S. (2021) *Connecting the COVID-19 pandemic, environmental, social and governance (ESG) investing and calls for 'harmonisation' of sustainability reporting*, *Critical Perspectives on Accounting*.
<https://doi.org/10.1016/j.cpa.2021.102309>, 1 – 13.
11. Adams CA, Coulson AB, Emmelkamp T, Klüth G, Nugent M. (2013) *Capitals Background Paper for <IR> ISSN 2052-1723*, 1 – 32.
12. Adams CA, Potter B, Singh PJ and York J. (2016) *Exploring the implications of integrated reporting for social investment (disclosures)*. *The British Accounting Review* 48(3): 283 – 296.
13. Arora MP, Lodhia S and Stone GW. (2021) *Preparers' perceptions of integrated reporting: a global study of integrated reporting adopters*, *Accounting and Finance* <https://doi.org/10.1111/acfi.12827>, 2411-2502.
14. Adams, C. (2021) *EU v IFRS: Fundamentally different approaches to sustainability reporting*, Posted on March 9, 2021, 3 Comments, <https://drcaroladams.net/eu-v-ifrs-fundamentally-different-approaches-to-sustainability-reporting/>, видяно на 12.01.2022.
15. Barby, Clara and Barker, Richard and Cohen, Ronald and Eccles, Robert G. and Heller, Christian and Mayer, Colin and Roche, Bruno and Serafeim, George and Stroehle, Judith and Younger, Rupert and Zochowski, Thaddeus, *Measuring Purpose: An Integrated Framework* (January 23, 2021). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3771892> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3771892>, 1 – 9.
16. Barker, R., R. Eccles, G. Serafeim. (2020) *The future of ESG is...* *Accounting*, <https://hbr.org/2020/12/the-future-of-esg-is-accounting>, December 03, 2020, видяно на 5.02.2022.
17. Cascino, S. et.al. (2013) *The use of information by capital providers, Academic literature review*, Brussels: ICAS/EFRAG, https://www.efrag.org/Assets/Download?assetUrl=%2Fsites%2Fwebpublishing%2FProject%20Documents%2F206%2F140922_EFR_CF_BUSINESSMODEL_PUBLICATION_FB.pdf, 1 – 84.
18. EFRAG. (2014a) *The role of the business model in financial statements*. [Online] Available at: https://www.efrag.org/Assets/Download?assetUrl=%2Fsites%2Fwebpublishing%2FProject%20Documents%2F206%2F140922_EFR_CF_BUSINESSMODEL_PUBLICATION_FB.pdf, 1 – 96.

19. EFRAG. (2014b) *The use of information by capital providers – implications for standard setting, implications for standard setting. Short Discussion Series.* [Online] Available at: <https://www.efrag.org/Assets/Download?assetUrl=%2Fsites%2Fwebpublishing%2FSiteAssets%2FThe%2520use%2520of%2520information%2520by%2520capital%2520providers%2520%2520implications%2520for%2520standard%2520setting.pdf>, 1 – 16.
20. Entwistle, G., F. Phillips. (2003) *Relevance, reliability and the earnings quality debate*, *Issues in accounting education*, vol. 18, N 1, feb. 2003, 79 – 82.
21. Filipova, F., A. Atanasov, R. Petrova, R. Marinova. (2021) *Improving communication through financial statements: some effects of applying the International accounting standard board initiative*, *Journal of Mehmet Akif Ersoy University Economics and Administrative Sciences Faculty*, Year 2021, Volume 8, Issue 2, 761 – 781, 27.07.2021.
22. KPMG. (2020) *The KPMG Survey of Sustainability Reporting, Sustainability Reporting Survey 2020 | ASX100 & G250 – KPMG Australia* (home.kpmg)
23. Hellman, N. et.al. (2017) *Introducing More IFRS Principles of Disclosures – Will the Poor Disclosers Improve?*, <https://www.ifrs.org/-/media/feature/events-and-conferences/2017/november/disclosures.pdf?la=en>, 1 – 62.
24. Hoogervorst, H. (2021) *Final observations of an accidental accountant*, <https://www.ifrs.org/news-and-events/news/2021/06/final-observations-of-an-accidental-accountant/>, 03.06.2021.
25. IASB. (2019) *Guide to new standards – IFRS 9, IFRS 15, IFRS 16 and research opportunities.* <https://www.iasplus.com/en/news/2019/07/ea-iasb>
26. IASB. (2021) *Request for Information Third Agenda Consultation Comments to be received by 27 September 2021*, <https://cdn.ifrs.org/content/dam/ifrs/project/third-agenda-consultation/rfi-third-agenda-consultation-2021.pdf?la=en>
27. KASB. (2018) *The Usefulness of Note Disclosures: Examination and Suggestions*, <https://www.iasplus.com/en/news/2018/12/kasb-research-paper>, 1 – 46.
28. Maurer, M. (2021) *New Head of Global Accounting Rule-Maker Expected to Zero In on Technical Details. Andreas Barckow on Thursday succeeded Hans Hoogervorst as chairman of the International Accounting Standards Board*, (July 1, 2021). <https://www.wsj.com/articles/new-head-of-global-accounting-rule->

- maker-expected-to-zero-in-on-technical-details-11625139000*,
видяно на 25.07.21.
29. Monaghan, P. (1999) "Warts and all reporting", *Accountancy International*, August 1999, 78 – 88.
 30. Mourik, C., Y. Katsuo. (2017) *Articulation, profit or loss and OCI in the IASB Conceptual Framework: different shades of clean (or dirty) surplus*", <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/events-and-conferences/2017/november/profit-or-loss-in-the-conceptual-framework.pdf?la=en>
 31. Nally, D. (1999) *Time for global reform*, *Accountancy international*, June 1999, 64 – 72.
 32. Panella, Katie and Serafeim, George and Trinh, Katie. *Accounting for Product Impact in the Oil and Gas Industry (June 30, 2021)*. Harvard Business School Accounting & Management Unit Working Paper No. 21 – 140, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3877518> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3877518>, 1 – 21.
 33. Rischbieth, Amanda and Serafeim, George and Trinh, Katie. *Accounting for Product Impact in the Pharmaceuticals Industry (June 30, 2021)*. Harvard Business School Research Paper Series No. 21-139, Harvard Business School Accounting & Management Unit Working Paper No. 21 – 139, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3877517> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3877517>, 1 – 22.
 34. Saha, A. et. al. (2018) *Disclosure Overload? An empirical analysis of IFRS disclosure requirements*, April 2018, <https://www.ifrs.org/-/media/feature/news/2018/october/disclosure-overload.pdf?la=en> PDF file, 1 – 43.
 35. Serafeim, George and Trinh, Katie. *Accounting for Product Impact in the Telecommunications Industry (March 24, 2021)*. Harvard Business School Accounting & Management Unit Working Paper No. 21 – 105, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3815302> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3815302>, 1 – 27.
 36. Serafeim, George and Trinh, Katie. *Accounting for Product Impact in the Consumer Finance Industry (December 14, 2020)*. Harvard Business School Accounting & Management Unit Working Paper No. 21 – 061, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3729385> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3729385>, 1 – 28.
 37. Upton, W.S., (2001). *Business and financial reporting, challenges from the new economy*, FASB, Special report, April 2001, www.fasb.org, 1 – 135.

38. VRF, <https://www.valuereportingfoundation.org/news/issb-communicates-plans-to-build-on-sasbs-industry-based-standards/>,
видяно на 31.03.2022.